

PRESSENS
FAGLIGE UTVALG

PFU-SAK NR. 179/17

KLAGER: Kriminalomsorgsdirektoratet (KDI) v/ Marianne Vollan
PUBLIKASJON: Morgenbladet (papir og nett)
PUBLISERINGSDATO: 03.02.2017
STOFFOMRÅDE: Justis/forvaltning
SJANGER: Reportasje
SØKERSTIKKORD: Kildebruk og kontroll av opplysninger, den samtidige imøtegåelsesretten, tittelbrud
REGISTRERT: 30.06.2017
BEHANDLET I PFU: 28.11.2017
BEHANDLINGSTID: 148 dager
KLAGEGRUPPE: Offentlig forvaltning
PFU-KONKLUSJON:
HENVISNING VVPL.:
OMTALE/ANONYM.:
MERKNADER:

SAMMENDRAG:

Morgenbladet publiserte **fredag 3. februar 2017**, på nett og papir, en større reportasje om Norgerhaven fengsel, et fengsel Norge leier av nederlandske myndigheter. På forsiden var tittelen: «**Fri fly i prestisjefengsel**» og henvisningsteksten: «**Omfattende narkosmugling, hjemmebrenning og liberale betjenter. Det er virkeligheten i Norges prestisjefengsel i Nederland.**»

Inne i avisen var tittelen «**Sender fanger til soning i rus og dus**» og ingressen: «**Norge har eksportert over 600 fanger til Nederland. Hva som foregår innenfor murene, har vi i liten grad kontroll på, mener innsatte og tillitsvalgte.**»

Reportasjen går over seks sider. Det fremgår av artikkelen at journalisten har vært på besøk i fengselet i Nederland.

«Et besøk i fengselet, og samtaler med innsatte og tillitsvalgte, tyder på at virkeligheten i Norgerhaven er en helt annen i enn i norske fengsler.»

Journalisten har intervjuet en tidligere innsatt i fengselet (NN). Han var innsatt fra september 2015 til mars 2016, og ble sendt til Nederland mot sin vilje:

Et rushelvete. Historien til en tidligere innsatt i Norgerhaven er betegnende. Mannen kom i fengsel med et rusproblem og søkte tilbud om hjelp til å bli rusfri.

Men etter en måned i fengsel i Norge ble han i stedet satt på flyet til Nederland, mot sin vilje. – Jeg må ha vært en veldig god kandidat til rusavvenning, for det var første gang jeg var i fengsel, og jeg leverte rene prøver fra dag én. I stedet kom jeg til et rushelvete, forteller mannen, som vil være anonym av hensyn til familie og egen fremtid. På de fem månedene han satt der, fra september 2015 til mars 2016, ble han vant til en hverdag preget av mangel på kontroll. I den idylliske luftegården pågår utbredt handel med rusmidler som smugles inn, forteller han. – For dem som ville ruse seg, var det ikke noe problem. Jeg kunne få det jeg ønsket på svartebørsmarkedet i bakgården. Det var akkurat som en vanlig handel på Karl Johan. Det gikk skikkelig over stakk og stein der nede.

For ham fikk det alvorlige konsekvenser. – Jeg ble avhengig av Subutex. Jeg hadde aldri prøvd det før. Jeg hadde fått høre hvordan folk hadde det på Subutex, og jeg betalte ingenting for det. [...]. Subutex er et sterkt vanedannende middel som brukes i legemiddelassistert rehabilitering (LAR) av heroin- og morfinavhengige. Denne gruppen av domfelte skal etter hovedregelen ikke overføres til Nederland. Likevel har mange havnet der. Og Subutexen de får utdelt fra helseavdelingen, spres blant de innsatte, forteller mannen. I den senere tiden har også metadon begynt å sirkulere på samme måte, forteller en kilde som har snakket med innsatte.»

Det var i 2015 at myndighetene besluttet å flytte soning fra Norge til Nederland, noe som skapte en stor, prinsipiell debatt i Norge.

«Opposisjonen, fengselsbetjentenes fagforeninger og juriststanden protesterte høyløyt da Norgerhaven-avtalen ble inngått i mars 2015. Men så lang var soningskøen (1038 domfelte sto i kø august 2015), så stort var vedlikeholdsetterlepet og så akutt var mangelen på varetektsplasser, mente Regjeringen, at Nederland ble redningen. Leieavtalen skal gjelde i tre år med mulighet for forlengelse i to år. [...] Nå har kritikken stilnet. Tidligere justisminister Anders Anundsen (Frp), hovedarkitekten bak avtalen, kan smykke seg med å ha redusert soningskøen ned til 264 (per januar 2017), som er historisk lavt»

Fra starten av var fengselet preget av historier om tvangssendinger og klagesaker, men fra 2016 ble det venteliste for å komme til dette fengselet:

«Blant innsatte i Norge hadde det spredt seg et rykte om at Norgerhaven er et «luksusfengsel», mer avslappet, med friere flyt.»

Videre omtales at det er norsk lov som gjelder- også i Nederland:

«Selv om de er aldri så langt hjemmefra, skal de domfelte gjennomføre straffen i henhold til norsk lov og ha de samme rettighetene som innsatte i Norge. Men innenfor gittergjerder, betongdører og sikkerhetssluser er forskjellene likevel store mellom dette og et tradisjonelt norsk høysikkerhetsfengsel. De innsatte har lengre lufteøkter, mer tid sammen med andre innsatte, velutstyrte enkeltceller, og 210 kroner mer å rutte med i uken enn i Norge. For å kompensere for avstanden har de innsatte tre ganger så mye telefontid inkludert Skype. De har bare halve arbeidsdager, og derfor mye mer tid til å trene, spille fotball, spille musikkinstrumenter, fiske i kanalen, være på biblioteket. Eller de kan lage brennevin.»

Den tidligere innsatte (NN) siteres igjen:

«Hjemmebrenning bak radiatoren. – Spesielt alkohol florerte det av. På de få månedene jeg satt der, ble det sikkert laget tusen liter vin. Noen klarte å snekre sammen hjemmebrent. Det ble problemer for alle av det. Mange drakk og gikk rundt og var fulle, fortsetter mannen som sonet fem måneder i Norgerhaven. [...] Flere av kameratene hans sitter fremdeles i Norgerhaven, til tross for at de ønsker seg til en rusmestringsenhet. Av dem han har jevnlig kontakt med, er han blitt fortalt at cannabis nå har kommet for fullt.»

«Selv greide han å slutte med Subutex etter å ha blitt overført tilbake til et fengsel i Norge. Her hjemme har hver enkelt innsatt en kontaktbetjent som skal følge dem opp, hjelpe til med søknader og tilrettelegge for utdanning, kurs og rusavvenning. Det finnes ikke i Nederland. Å tilby utdanningsopplegg er ansett som for kostbart. Det er tilbud om å lære engelsk, men ikke hjelp til å bli rusfri. Innsatte er i større grad overlatt til seg selv. – Du tar selvfølgelig et valg når du vil ruse deg. Men det blir som å putte hesten bort til havresekken og si at du ikke får lov. Du er deprimert, i en kinkig situasjon og vil rømme vekk i tankegangen, sier mannen.»

I artikkelen var to tillitsvalgte/ fagforeningsledere intervjuet:

«Mye på spill. Flere andre kilder bekrefter at graden av kontroll er langt dårligere i Norgerhaven enn den ville vært i Norge. – Jeg er i kontakt med flere fengselsbetjenter som har snakket med Norgerhaven-innsatte etter at de har kommet tilbake til Norge. Vi har fått informasjon om at det foregår veldig mye hasj-smugling. Og det er blitt laget karsk, altså hjemmebrent, der, sier Rita Bråten, leder i Norsk fengsels- og friomsorgsforbund (NFF). Også Knut Are Svenkerud, leder i Kriminalomsorgens Yrkesforbund (KY), er godt kjent med historiene om rus som kommer ut fra Norgerhaven, og mener de tyder på en alvorlig mangel på kontroll. – Det er mye politisk prestisje i dette prosjektet. Hvis det er mangel på kontrolltiltak, slik at vi ikke hindrer ny kriminalitet, så er det brudd på norsk straffegjennomføringslov. Og hvis vi ikke vet nok, må det gjøres undersøkelser, sier han. De fikk begge høre om problemene i fjor høst og er kjent med at det ble gjort tiltak i fjor sommer, slik som hyppigere urinprøver. Bråten mener dette er stikkprøver, og ikke tilstrekkelig. – Senest denne uken hørte jeg fra en betjent som hadde vært med på fangetransporten og snakket med innsatte. De forteller at det foregår mye i det skjulte, mye som ikke bør skje. Det kan vi ikke leve med, sier hun.»

En av de nederlandske fengselsbetjentene var intervjuet:

«Lite vold. [...] I fengselet er det leid inn 239 nederlandske årsverk og ansatt syv nordmenn. En av de lokalansatte utmerker seg som langt mer talefør enn de andre. Pianda Meijer, betjent i Norgerhaven på det 26. året, tar oss med gjennom fengselsavdelinger og fritidsrom. – Den viktigste grunnen til at folk liker seg her, er at vi behandler dem som mennesker. Jeg har nøkkelknippet mitt, men utenom det er jeg som alle andre her. Det virker inn på de innsatte, sier hun. [...] Mens unge, midlertidige ansatte er vanlig i fengsler i Norge, er samtlige ansatte her godt oppi årene og erfarne. Med stolthet bekrefter Meijer at det er mer avslappet her enn det har hun inntrykk av at det er i Norge. Hun mener det er en av forklaringene på at det er eksepsjonelt få episoder av trusler og vold i fengselet, til tross for at opp mot 60 ulike nasjoner er representert i fengselet, og minst 60

fanger luftes samtidig innenfor et lite område.»

Den tidligere innsatte (NN) siteres igjen:

«Skype-hemmeligheter. Mannen som har sittet i Norgerhaven, forteller at betjentene hadde lite innsyn i det som foregikk fangene imellom, og at de så gjennom fingrene med mye. – En av betjentene sa: Vent med å drikke til vi har låst dere inne. Det er veldig greit å få høre det når du soner. Det var Nederland. Greia deres var at hvis vi hadde en fin soningsdag, så hadde de en fin arbeidsdag, enten vi var ruset eller ikke. Det siste alle vil er at det skal bli krangling, slåssing og security. – Var det noen sanksjoner? – Nei, det var veldig milde sanksjoner. Det kan være du ble låst inne og bare fikk komme ut til middag. I Norge ville du blitt kastet på isolasjon. Her er det mye tøffere sanksjoner. Det var en [i Norgerhaven] som knuste cellen sin, som havnet på isolasjon, men ellers skulle det veldig mye til, sier han.

En annen arena der kontrollen er langt lavere enn i tilsvarende fengsler i Norge, er Skype. For å hindre at innsatte organiserer og deltar i kriminalitet, er elektronisk kommunikasjon forbudt i høysikkerhetsfengsler i Norge. Besøk og telefonsamtaler skal foregå på et språk som en ansvarlig betjent forstår, og hvis en innsatt ønsker å snakke på et annet språk, må vedkommende søke, og det skal brukes tolk og opptaker.

I Norgerhaven er det laget egne regler. Og bare i 2016 var det over 5000 skypesamtaler, ifølge fengselsledelsen. De nederlandske betjentene kan følge med på de innsattes skjermer. Men ofte har de ikke peiling på hvem som kontaktes og hva det snakkes om, mener den tidligere innsatte. – Noen ganger er det avlyttet og overvåket, andre ganger ikke. Hvis du vil fortsette med kriminalitet, så er det ikke noe problem, forteller han.

Tillitsvalget siteres, og det opplyses at begge de tillitsvalgte jobber for å hundre at leieavtalen med Nederland forlenges:

Rita Bråten i NFF er bekymret for sikkerhetsbristen det medfører. – I Norge er man streng med besøk på grunn av faren for innsmugling. Når det foregår over Skype er ikke dette et problem, men man kan planlegge ny kriminalitet. Det har vi ingen kontroll på. [...] Rekrutteringspress. Det er lagt ned en betydelig mengde ressurser for å få så mange innsatte som mulig til å søke seg til Norgerhaven. Blant annet ble konsulentfirmaet Eilund AS leid inn for å bistå i prosessen, viser dokumenter Morgenbladet har fått innsyn i. Ambisiøse reklamevideoer og -brosjyrer sirkulerer rundt i norske fengsler og lokker innsatte med høy standard og gode Skype-muligheter. Et så kostbart fengsel må være fylt opp til enhver tid for at det skal være forsvarlig. Det går utover kriminalomsorgen i Norge, mener Rita Bråten i NFF. – Det oppleves som et veldig press blant våre medlemmer å få innsatte til Nederland. At noen blir tvangsendt som om de er pakker, skaper stor frustrasjon. Det handler om innholdet betjentene legger opp og hvordan vi behandler innsatte, sier hun. På vegne av arbeidsplassene her hjemme var både Bråten og Knut Are Svenkerud i KY kritiske til det påkostede prosjektet i utgangspunktet. De jobber nå for å hindre at leieavtalen med Nederland forlenges utover 2018. I mellomtiden spør de seg hvor god kontroll vi kan forvente å ha i et fengsel utenfor egne grenser, gitt språkbarrierer og kulturforskjeller, for eksempel at bruk og besittelse av små mengder cannabis er å anse som lovlig i Nederland.

- Selv om det er ulovlig med cannabis også i nederlandske fengsler, vil betjentene ha en mer liberal holdning til det. De har ikke nødvendigvis de samme kontrolltiltakene, sier Svenkerud.
- Det er nederlandske ansatte som har det daglige ansvaret for innsatte og soningen. De norske er der for å styre. De er jurister og saksbehandlere. Nederlenderne har en annen holdning til narkotika. Det er to forskjellige kulturer, sier Bråten.»

En nåværende innsatt intervjues (XX), også han sendt dit mot sin vilje:

«Utvist fra eget land. På en annen celle i fengselet sitter en lyshåret 31-åring fra Stavanger. Blikket er rolig, mens høyre fot rister hurtig i en grå joggebukse og hånden fikler med en skapnøkkel. Nøye uttenkte setninger kommer i en strøm, som om vi trykket på en knapp. - Å bli sendt ut av sitt eget land, mot sin vilje, er veldig spesielt. Jeg mistet all respekt og trygghetsfølelse. Norge skal ta ansvar for egne borgere. Vi skal ikke sende problemet vekk til andre stater. Du føler at du ikke er velkommen i ditt eget land, sier han. Han soner en dom på syv år og seks måneder for drapsforsøk, og ble tvangssendt hit i juni, da han bare hadde igjen en syvendedel av soningstiden. Klagen han leverte inn, ble ikke tatt til følge, med begrunnelse i at han ikke har barn og ikke ble ansett for å være såkalt rettighetslev, i gang med et utdanningsløp.»

I artikkelen ble også fengselslederen intervjuet:

«Den norske fengselslederen i Norgerhaven, Karl Hillesland, erkjenner at den økte avstanden kan virke negativt, men påpeker at det kan skje i Norge også, hvis familien bor i Finnmark og den innsatte blir overført til Oslo.»

[...] «- Særlig for cirka et år siden avdekket vi mange forsøk på å lage alkohol. Siden har vi iverksatt en rekke tiltak. Vi ransaker celler, og vi har hentet inn fagfolk og endret rutiner for hvilken kosmetikk innsatte kan handle. Nå er det under kontroll, sier han.»

«Fengselsleder i Norgerhaven: Karl Hillesland har stor tillit til den nederlandske bemanningen. - Jeg føler i ganske stor grad at dette er som et norsk fengsel, med de utfordringene det alltid vil være å jobbe med mennesker i en så spesiell situasjon, sier han.

- Tidligere innsatte forteller at det fortsatt pågår omfattende omsetning og bruk av narkotika. Hva gjør dere nå?

- Vi har hatt normale kontrollrutiner fra fengselet ble åpnet. Den første tiden hadde vi ikke indikasjoner på narkotikabruk i det hele tatt. Nå har vi en utfordring med narkotika på linje med andre norske fengsler. Vi har intensivert kontrollrutinene med bruk av narkohunder og hyppigere urinprøver. For den som blir tatt for bruk og oppbevaring av mindre mengder, kommer en intern reaksjon, tilsvarende reglene i Norge. Det er først når det er snakk om smugling og oppbevaring av en viss mengde at forholdet bedømmes som lovbrudd etter nederlandsk rett.

- Det må ha foregått smugling også?

- Det må ha kommet inn på et vis. Det finnes et utall muligheter for å smugle inn narkotika, eksempelvis i kroppens hulrom. Såfremt vi tillater besøk og trafikk inn og ut av fengselet, vil det være krevende å unngå det hundre prosent. Men det er selvfølgelig målet, sier Hillesland. Han påpeker at et totalt fravær av rusmidler er

urealistisk. – Hvis du skal være 100 prosent sikker, må du isolere mennesker. Det har så negative følger at det er uaktuelt. Innsatte må ha mulighet til å møtes og få besøk. Og da kan det skje ting. Vår jobb er å gjøre det vi kan for å unngå det, sier han.»

I en underartikkel var Kriminalomsorgsdirektoratet (KDI) intervjuet:

«Morgenbladet har henvendt seg til Justisdepartementet med spørsmål om tilstandene i fengselet i Nederland. De henviser til Kriminalomsorgsdirektoratet (KDI). Kommunikasjonsrådgiver Atle Syversen skriver i en e-post at direktoratet ikke kjenner seg igjen i bildet som tegnes av forholdene i Norgerhaven, og videre: «Kriminalomsorgens kontrollvirksomhet i fengselet i Nederland er like omfattende som i sammenlignbare høysikkerhetsfengsler i Norge. Det har vist seg at innsatte har klart å produsere alkohol, og dette blir da stoppet, akkurat som det blir når slikt oppdages i fengsler i Norge. Det har også vært gjort beslag av narkotika i fengselet, men heller ikke disse atskiller seg vesentlig fra det man har i tilsvarende norske fengsler.

Man kan aldri gardere seg fullt ut mot at det forekommer rusmidler i et fengsel. Dette gjelder uavhengig av om fengselet ligger i Norge eller i Nederland.

Det er norsk straffegjennomføringslov som gjelder i Norgerhaven fengsel. Det betyr at det ikke er adgang til å benytte rusmidler i fengselet, samt at det er norske regler som regulerer undersøkelser for å avdekke bruk av rusmidler i fengselet. Innsatte som behandles for rusavhengighet overføres ikke til Norgerhaven uten eget samtykke. Innsatte som behøver helsehjelp som ikke kan tilbys i Norgerhaven, overføres heller ikke dit.»

Fredag 10. februar 2017, en uke senere, ble det publisert et tilsvarende svar fra KDI, både på nett og i papir.

KLAGEN:

Klager er Kriminalomsorgsdirektoratet (KDI) som er øverste ansvarlig for driften av Norgerhaven fengsel i Nederland. Klagen gjelder Vær Varsom-plakatens (VVP) punkt 4.14 (den samtidige imøtegåelsesretten), punkt 3.2 (kilder og kontroll av opplysninger) og punkt 4.4 (tittelbruk).

Til punkt 4.14 skriver klager:

Klager mener det i artikkelen fremsettes en rekke alvorlige påstander som forsøker å beskrive faktiske forhold i fengselet, og som samtidig innebærer kritikk av forholdene i fengselet. Klager skriver: «Påstandenes kjerne er at det foregår ulovlig virksomhet i et betydelig omfang inne i fengselet, nærmere bestemt produksjon og konsum av alkohol og innsmugling og bruk av narkotika. Påstandene må sies å ha en konstatende form». Klager mener at de burde vært gitt en reell mulighet til samtidig imøtegåelse.

Etter klagers mening er fraværet av en reell samtidig imøtegåelse ekstra alvorlig fordi artikkelen gjengir det som «tilsynelatende» er en samtidig imøtegåelse fra KDI, noe klager mener det ikke er. Det vises til e-post korrespondanse mellom journalist og klager forut for publisering (se vedlegg 1 og 2). Det reageres også på at avisen fjernet følgende sitat fra KDIs sin såkalte imøtegåelse: «samtlige påstander er udokumenterte, og at samtlige kilder er anonyme».

KDI mener at Morgenbladet ikke har gitt klager reell mulighet til samtidig imøtegåelse av de faktiske opplysningene som fremsettes i artikkelen, men bare mulighet til å imøtegå et «sammendrag» av opplysningene avisen hadde og senere publiserte.

Denne fremgangsmåten er, slik klager ser det, egnet til å forlede leseren til å tro at KDI faktisk har fått kommentere de konkrete påstandene kildene kommer med i artikkelen – noe KDI ikke har. Klager mener det er «en åpenbar forskjell i både omfang, konkretisering og detaljeringsnivå mellom (journalisten sekr.anm.) e-post til KDI og den publiserte artikkelen».

Fengselslederen i Norgerhaven fengsel er intervjuet, men heller ikke han fikk seg forelagt seg det fullstendige kildematerialet, og også her ble «sammendragsmetoden» brukt, skriver klager. Det er vedlagt samtykke fra fengselslederen. Det vises til følgende spørsmål på epost: «Tidligere innsatte og fengselsbetjenter i Norge forteller imidlertid at det fortsatt pågår både smugling, omsetting og bruk av narkotiske stoffer. Kjenner du til det? Hva gjør dere med det nå?» Klager skriver: «Skal den samtidige imøtegåelsesretten være reell, så må man kunne forvente at det man får imøtegå er det kildene faktisk påstår – og ikke et «sammendrag av hva de angivelig har sagt».

Når deler av artikkelen også baserer seg på anonyme kilder, så mener også klager at kravet til samtidige imøtegåelse må være sterkere enn ellers. Dette fordi bruk av anonyme kilder må kunne sies å øke risikoen for at beskyldningene mangler faktisk belegg.

Det vises til at PFU tidligere har slått ned på slike omtrentlige referat av kritikk, og at det konkrete innholdet i beskyldningene skal klart og tydelig fremlegges for den angrepne part. Mediet bør kunne dokumentere de anstrengelser man har gjort for å få den angrepne i tale. Det vises også til NPs veileder for den samtidige imøtegåelsesretten.

Til punkt 3.2 skriver klager:

Videre mener klager at artikkelen preges av en manglende kritisk holdning til kildene fordi journalisten bare gjengir kildenes utsagn, uten at det gjøres noe forsøk på å verifisere eller avkrefte disse utsagn. Klager skriver: «Det er ikke stilt et eneste kritisk spørsmål til kildene for å etterprøve deres påstander, og det fremkommer ikke at avisen har forsøkt å kontakte andre kilder som forsøk på å få påstandene verifisert.»

Det pekes på at deler av artikkelen baserer seg på anonyme kilder. Klager viser til punkt 3.2 i VVP der det står at dette skal medføre spesiell aktsomhet. Det samme punktet i VVP oppstiller et krav til bredde og relevans i valg av kilder, skriver klager.

Innholdet i påstandene fra de anonyme kildene er at det «flyter» store mengder alkohol og narkotika i fengselet. Klager mener dette er en alvorlig beskyldning om at de ansvarlige ikke gjør en god jobb. Det vises også til anonyme uttalelser om produksjon av «sikkert tusen liter vin» og fengselet som en «markeds plass» for rusmidler. De som sier dette får ingen kritiske spørsmål, og påstandene deres blir ikke verifisert, skriver klager.

To fagforeningsledere er intervjuet i artikkelen. Klager skriver at begge de to og deres organisasjoner har vært, og er fortsatt, kritiske til Norgerhaven-prosjektet. Dette har de full rett til, skriver klager, men mener dette også skulle utløst kritiske spørsmål fra Morgenbladet. Journalisten har også hatt kontakt med fengselsbetjenter i Norgerhaven, men heller ikke disse får kritiske spørsmål om de påståtte mengdene rusmidler i fengselet.

Klager skriver at Morgenbladet selv bestemmer hvilke kilder man ønsker å benytte seg av, men mener det er verdt å nevne at avisen også fikk tilbud om et intervju med KDIs assisterende direktør, noe avisen ikke benyttet seg av.

Punkt 3.2 stiller krav til å kontrollere om opplysninger som gis er korrekte, skriver klager og fortsetter: «Det er ikke mulig å se at dette har vært forsøkt gjort i denne artikkelen. I den journalistiske kildekritikken er et av de mest fremtredende spørsmålene hvilket motiv en kilde har for å stille seg til disposisjon som kilde og si det vedkommende faktisk sier. Det er vanskelig å se at dette spørsmålet har vært vurdert.» Klager peker også på det klager mener er konkrete feil som lett kunne vært unngått. Se klagen for eksempler på dette.

Klager mener at det utførte kildearbeidet er utilstrekkelig, fordi Morgenbladet ikke klarer å få påstander fra kilder verken bekreftet eller avkreftet, likevel publiserer Morgenbladet disse. Det vises til tidligere PFU-saker der dette er slått ned på.

Klager reagerer også på tittel og henvisningstekst på avisens forside, og på tittelen inne i avisen. Det vises til VVP punkt 4.4. «Både overskrifter og henvisningstekst må sies å ha en sterkt konstaterende form, og det konstaterende fremstilles som «virkeligheten». Etter Kriminalomsorgsdirektoratets mening er det ikke dekning i stoffet for det som påstås i overskrifter og henvisningstekst.»

TILSVARSRUNDEN:

Morgenbladet viser til den tidligere debatten som har vært om denne avtalen, så ønsket avisen å finne ut av hvordan forholdene i fengselet var, og hvordan denne avtalen fungerte.

Avisen mener den samtidig imøtegåelsesretten er innfridd. Det vises til at avisen, etter å ha gjort research til artikkelen, kontaktet Justisdepartementet og KDI «for å få deres kommentarer til forholdene som belyses i artikkelen». I tillegg intervjuet journalisten direktøren ved fengselet i Norgerhaven i Nederland, i flere omganger, både da hun var der og i etterkant.

Avisen ser at klager mener klager ikke ble forelagt alle opplysninger: «Vår vurdering var at det journalisten skrev i sine e-poster dekket alle vesentlige påstander. Vi kunne nok ha sendt sitatene fra kildene også, ser vi i ettertid, men vi mener fortsatt at innholdet i mailene fra journalisten dekker det vesentlige i forholdene som beskrives i artikkelen.»

Morgenbladet etterlyser eksempler på hva KDI burde fått svart på, og viser til at klager kun peker på en forskjell i «omfang, konkretisering og detaljnivå».

Hva gjelder kildekritikken, er det viktig for avisen å understreke at artikkelen ikke baserer seg på de anonyme kildene. Det vises til intervju med lederne for Fengsels- og friomsorgsforbund og Kriminalomsorgens yrkesforbund som bekrefter fremstillingen til de anonyme kildene, etter å ha vært i kontakt med flere betjenter med kjennskap til forholdene.

I tillegg vises det til at fengselsdirektør Karl Hillesland bekrefter at «nå har vi en utfordring med narkotika på linje med andre norske fengsler og at «særlig for ca et år siden avdekket vi mange forsøk på å lage alkohol». Det vises også til hans svar på spørsmål om det har foregått smugling.

Journalisten var ifølge Morgenbladet også i kontakt med andre kilder, som har med Norgeshaven-innsatte å gjøre, enten organisasjoner som besøker dem eller fengselsbetjenter hjemme, de ønsket ikke å la seg intervjuer åpent, men støttet beskrivelsene fra andre kilder. Morgenbladet mener det samlede kildearbeidet gjør at det er dekning for å skrive artikkelen slik de gjorde.

Anonyme kilder var nødvendig for å få et innblikk i hva som faktisk foregår, når dette er personer som enten jobber eller er innsatt i fengselet var det vanskelig for dem å stå frem åpent, men avisen mener den har verifisert informasjonen gjennom grundig kildearbeidet, og at det også er flere åpne kilder som bekrefter det de anonyme kildene sier.

Morgenbladet minner om at ikke hele arbeidsprosessen står på trykk. At det ikke er eksplisitte spørsmål fra journalisten i retning kritiske spørsmål til kildene, betyr ikke at de ikke ble stilt, skrives det i tilsvaret.

Hva gjelder bredde og relevans, så mener Morgenbladet at dette er godt ivaretatt gjennom samtaler med både innsatte og ansatte, ledelse i fengselet, direktoratet og tillitsvalgte.

Avisen avviser de konkrete påståtte feil. Se tilsvaret.

Hva gjelder tittelbruken, skriver avisen: «Flere kilder, inkludert fengselsdirektøren, bekrefter at det foregår eller har foregått narkotikasmugling og hjemmebrenning. Flere kilder sier også at betjentene er mer liberale. Da mener vi det er dekning for å skrive dette. «Så kan en alltid diskutere om disse forholdene tilsvarer «Fri flyt i prestisjefengsel», som det står i tittelen. At Norgeshaven er et presistefengsel for den sittende regjering er det heller ikke tvil om.»

Klager viser til Morgenbladets argument om at fengselslederen ble intervjuet, og at dette - sammen med eposten til Justis/KDI - skulle tilsi at den samtidige imøtegåelsen var innfridd. Klager skriver: «Dette er feil - det kan ikke settes «automatisk likhetstegn» mellom intervju og samtidig imøtegåelse. Det faktiske forhold er at det fremsettes påstander, både på forsiden og i artikkelen, som hverken fengselsleder eller KDI fikk imøtegå før publisering.»

Klager viser til følgende eksempler på påstander de skulle fått imøtegått før publisering:

- På forsiden påsås det at det er «Fri flyt (av rusmidler, vår anm.) i prestisjefengsel». Og videre: «Omfattende narkosmugling, hjemmebrenning og liberale betjenter. Dette er virkeligheten i Norges prestisjefengsel i Nederland».
- En tidligere innsatt beskriver Norgeshaven som «et rushelvet», og påstår at det fantes et «svartebørsmarked i bakgården» (for rusmidler, vår anm.)
- Det fortelles også en «historie» om at det på få måneder ble laget «sikkert tusen liter vin» inne i fengselet. Påstanden er bemerkelsesverdig, all den tid dette skal ha funnet sted inne i et høysikkerhetsfengsel med et betydelig sikkerhetsregime og hyppige kontroller.
- Det fortelles om «en hverdag preget av mangel på kontroll».
- Det påstås at Subutex og Metadon fra fengselets helseavdeling spres (illegalt) mellom innsatte
- En innsatt får uimotsagt si at «alle som sitter her er glemt».
- En fagforeningsleder påstår uimotsagt at «det foregår mye i det skjulte, mye som ikke burde skje».

- Det påstås at betjenter har bedt innsatte om å «vente med å drikke til vi har låst dere inne».

«Når disse påstandene ikke blir gjort kjent for hverken KDI eller fengselsleder før artikkelen publiseres, så er det åpenbart at det ikke har funnet sted noen reell, samtidig imøtegåelse.», skriver klager.

Klager mener fortsatt at Morgenbladets håndtering av den samtidige imøtegåelsen fremstår som særlig alvorlig på grunn av den «metoden» avisen bruker for å gi inntrykk av at den faktisk har gitt samtidig imøtegåelse: «Siden Morgenbladets e-post hadde en generell karakter, må nødvendigvis også KDIs svar bli generelt. Deretter tar Morgenbladet dette generelle svaret og publiserer det som «undersak» i et oppslag der det fremsettes en rekke konkrete påstander (se over) – påstander som ikke ble gjort kjent da det ble bedt om kommentar. På denne måten *forleder avisen leseren* til å tro at KDI har fått mulighet til samtidig imøtegåelse av de konkrete påstandene i artikkelen, noe som altså ikke er tilfellet. Hvis KDI hadde fått mulighet til å kommentere de konkrete påstandene, så ville vi også ha gitt mer utfyllende kommentarer enn det vi gjorde. Men det er altså ikke så enkelt å kommentere når man ikke får vite hva anklagene mot en faktisk består i.»

Klager mener denne klagen har en mer prinsipiell side: «I en årrekke har brudd på Vær Varsom-plakatens (VVP) pkt. 4.14 om samtidig imøtegåelse vært på toppen av listen over punkter i VVP der PFU avsier fellende uttalelser. Hvis man velger å åpne for en mer «liberal praksis», altså ved å tillate «omtrentlige sammendrag av påstander» som en akseptabel måte å gi samtidig imøtegåelse på, så risikerer man at retten til samtidig imøtegåelse i realiteten blir uthult. Dette kan igjen føre til at kilder/intervjuobjekter velger å «lukke seg» når pressen tar kontakt, rett og slett fordi de ikke ønsker å medvirke hvis de ikke får reell mulighet til å forsvare seg mot anklager. Dette er en utvikling som hverken samfunnet som helhet, pressen eller dens kilder vil være tjent med.»

Klager mener at betydelige deler av artikkelen er basert på de anonyme kildene, og viser igjen til punkt 3.2 som maner til å være «spesielt aktsom» ved bruk av anonyme kilder, og at: «Kravet til kildekritikk ved bruk av anonyme kilder er altså strengere enn ved bruk av åpne kilder.»

Avisen mener de to tillitsvalget bekrefter fremstillingen til de anonyme kildene. Klager er uenig «[De] kommenterer ikke de konkrete utsagnene fra de anonyme kildene. I stedet gjenforteller de hva de har hørt fra andre. Det er fullt ut akseptabelt at Bråten og Svenkerud gjør dette - de har en jobb å gjøre og en agenda som følger av dét. Men her er de annenhånds kilder - de har ikke selv førstehånds kjennskap til forholdene i fengselet. Og annenhånds kilder kan ikke tillegges den samme tyngde som førstehånds kilder. I dette tilfellet forsøkes annenhånds kilder brukt for å legitimere bruk av anonyme kilder.»

Klager mener hele artikkelen preges av «skjev kildebruk», ved at det med unntak av fengselsleder så å si bare brukes kilder som er kritiske eller negative til prosjektet. Dermed blir artikkelen tendensiøs, mener klager som skriver: «Leien av fengselet i Nederland ble vedtatt av et flertall på Stortinget, som dermed må antas å være positivt til prosjektet og ha kunnskap om det. I tillegg kommer ansatte og innsatte i Nederland og i Norge som vi vet er fornøyde med fengselet. Vi nevner også – igjen - tilbudet Morgenbladet fikk om intervju med ass. direktør Jan-Erik Sandlie i KDI. Morgenbladet valgte ikke å benytte seg av dette. Det ville ut fra det som her er nevnt ikke ha vært vanskelig å finne kilder med et annet og mer nyansert syn på saken.»

At det er vanskelig å få kilder til å stå frem, kan ikke medføre at kravene til grundighet og dokumentasjon svekkes, skriver klager: «Etter vårt syn hverken dokumenterer eller sannsynliggjør Morgenbladet at kildearbeidet var tilstrekkelig nok og grundig nok.»

«Vi kan være enige i at man ikke alltid kan ha «hele arbeidsprosessen på trykk». Men det er langt derfra og til å gjøre det Morgenbladet her gjør, nemlig å sitere et betydelig antall kilder uten å gjengi et eneste kritisk spørsmål på trykk i en artikkel som fyller en forside og seks innsider. Et bredere kildegrunnlag og kritiske spørsmål til kildene - også på trykk - ville uten tvil ha gjort artikkelen mer nyansert.»

Klager er også sterkt uenig i Morgenbladets svar på det klager mener er faktiske feil i artikkelen.

KDI fastholder at det ikke er dekning for forsidesittel, henvisningstekst og overskrift på innside: «Når fengselsleder i artikkelen redegjør for en rekke tiltak som er iverksatt for å hindre alkohol- og narkotikabruk, og i tillegg sier at man har kontroll over situasjonen, så er det ikke dekning for å beskrive dette som «fri flyt» og som «virkeligheten» i fengselet. Innsideoverskriften, «Sender fanger til soning i rus og dus», fremstår først og fremst som sleivete og useriøs, og det er vanskelig å se at det er dekning for den i artikkelen.»

Morgenbladet mener det ble gitt samtidig imøtegåelse gjennom «e-postene sendt fra journalisten til både fengselsdirektør og KDI, som er vedlagt i KDIs opprinnelige klage. Spørsmålet er om momentene journalisten tok med i e-postene dekker det vesentligste i forholdene i artikkelen. KDI kommer i sitt svar med noen eksempler på påstander de mener de ikke fikk imøtegå. Vi mener disse påstandene er dekket inn i e-postene som ble sendt:

- Ang forsidingressen om «omfattende narkosmugling, hjemmebrenning og liberale betjenter», skrev journalisten dette i e-postene: «Vi har fått bekreftet fra flere kilder, både tidligere innsatte og fengselsbetjenter i Norge o.l., at det har foregått og fortsatt foregår omfattende smugling og omsetning av narkotiske stoffer og alkohol i fengselet i Nederland». Videre skrev hun at flere kilder sier «at betjentene er mer avslappede og har en annen holdning enn betjenter i Norge». Og fengselsdirektøren ble spurt om hjemmebrenning, og bekreftet i artikkelen at «særlig for cirka et år siden avdekket vi mange forsøk på å lage alkohol».
- At en tidligere innsatt beskriver fengselet som «et rushelvete» mener vi er en subjektiv erfaring som ikke utløser samtidig imøtegåelse. «Svartebørsmarked i bakgården» mener vi dekkes inn av formuleringene i e-posten (se punktet over).
- Uttalelsen om at det ble laget «sikkert tusen liter vin», se første punkt. Fengselsdirektøren ble altså spurt om hjemmebrenning.
- «En hverdag preget av mangel på kontroll»: I e-posten til KDI skriver journalisten at «av flere blir det sagt at det er en lavere grad av kontroll i fengselet».
- At Subutex og Metadon spres – her skrev vi i e-posten at det ifølge flere kilder «foregår omfattende smugling og omsetning av narkotiske stoffer».
- At en innsatt sier «alle som sitter her er glemt» mener vi er en subjektiv opplevelse som ikke utløser imøtegåelse.

- At en fagforeningsleder sier at «det foregår mye i det skjulte, mye som ikke burde skje» mener vi heller ikke utløser imøtegåelse i seg selv, men uttalelsen viser til de konkrete forholdene vi tok opp i e-posten til KDI.
- En kilde sier han ble fortalt av en betjent å «vente med å drikke til vi har låst dere inne». Denne er for så vidt mer konkret enn formuleringen vi brukte i e-posten, men vi spurte altså om betjentenes mer liberale holdninger, både til KDI og fengselsdirektøren.

«Å bruke anonyme kilder var helt nødvendig for å avdekke forholdene som beskrives i artikkelen, [...] For å beskrive hva som skjer inne i fengselet, måtte vi snakke med de som er der, både innsatte og ansatte. Av hensyn til kildevernet, kan vi ikke skrive hvem disse var, men vi har altså snakket med flere førstehåndskilder. I tillegg til dette har vi flere åpne kilder som også har kontakt med innsatte og ansatte i Norgerhaven. Så artikkelen er ikke basert på anonyme kilder alene.»

Morgenbladet gjør også oppmerksom på at KDI fikk et leserinnlegg på trykk med sine innvendinger mot reportasjen ved første mulige anledning etter at den ble trykket, i påfølgende utgave.